

## **РЕЦЕНЗІЯ**

**рецензента Лахової Олени Вадимівни**

**на дисертацію Артёмова Костянтина Юрійовича на тему: «Особливості  
індивідуалізації покарання в умовах реформування кримінального  
законодавства», представленій на здобуття ступеня доктора філософії з  
галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

**Актуальність теми дослідження** є беззаперечною. В умовах реалій сьогодення увага сконцентрована на зниженні рівня злочинності та підвищенні ефективності кримінальних покарань. Разом із тим, принцип індивідуалізації покарання при цьому відіграє найважливішу роль, оскільки саме він містить у собі засади призначення покарання з урахування самої винної особи, виявляється у дослідженні судом правопорушника і призводить до призначення обґрунтованого, відповідного та спрямованого на виконання законодавчо встановленої мети покарання – виправлення. Дисертантом у дослідженні висвітлено проблематику, що заважає застосовувати принцип індивідуалізації у повній мірі, а також представлено авторську концепцію, яка з огляду на її ґрунтовність, детальність та виваженість, має усі шанси подолати існуючі на сьогодні правові прогалини на шляху більшої індивідуалізації покарання, збільшення відповідності покарання особі-правопорушнику та підвищення ефективності покарань в цілому. У роботі проаналізована структура та динаміка призначення кримінальних покарань судами з урахуванням принципу індивідуалізації покарань, а також наведено порівняння з судовою практикою зарубіжних країн, показано вкрай цікаві приклади правозастосовчої діяльності, які дозволяють досягнути не лише особливості роботи систем, а і відслідковувати результати застосування того чи іншого виду покарання на правопорушника.

Слід визнати, що обрана К. Ю. Артёмовим для дослідження проблематика до сьогодні залишалася недостатньо розробленою, оскільки наукові роботи з даної тематики більшою мірою тяжіють до аналізу критеріїв оцінки судом обставин справи, та загальних засад призначення покарання у відповідності до ст. 65 КК України, і вкрай мало досліджень саме наявності індивідуалізованого підходу до правопорушника у призначуваному покаранні, як принцип індивідуалізації покарання реалізується при виконанні покарання, ефективність його застосування та оцінку виправного ефекту.

Окрема увага у дослідженні була приділена індивідуалізації у покараннях: у виді штрафу, позбавлення права обіймати певні посади та займатись певною діяльністю, позбавлення волі на певний строк. По цим напрямкам автором запропоновано безсумнівно нові підходи та погляди на нормативне закріплення та реалізацію виконання покарань на практиці, зокрема вироблена формула обрахування розміру суми у залежності від доходів самого правопорушника, наведено конструкційні особливості установи виконання покарань із забезпеченням повної ізоляції засуджених, наведено шляхи застосування покарання у виді позбавлення права займатись певною діяльністю зі збереженням можливості особи працювати за фахом і що найцікавіше – автором піднята тема розмежування відповідальності людини та штучного інтелекту при вчиненні роботами, системами та автоматизованими конструкціями кримінальних правопорушень.

*Викладене вказує на своєчасність та актуальність рецензованого дисертаційного дослідження та його теоретичну й практичну значущість.*

**Аналіз зв'язку роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами.** Дослідження виконано відповідно до відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри адміністративного і кримінального права юридичного факультету Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара та в межах наукової теми: «Модернізація національного підходу



до вирішення проблем правового захисту людини і суспільства у контексті сучасних глобальних викликів» (номер державної реєстрації 0122U001409).; а також відповідно до Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 31 грудня року, наступного після припинення або скасування воєнного стану в Україні, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 476 від 30.04.2024 р; Переліку пріоритетних тематичних напрямів наукових досліджень і науково-технічних розробок на період до 2023 року, затверджених постановою Кабінету Міністрів України № 942 від 07.09.2011.

#### **Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому і оформлення.**

Аналіз тексту дисертації та змісту публікацій Костянтина Юрійовича дає змогу зробити висновок про **наукову обґрунтованість та достовірність результатів**, отриманих під час науково-теоретичного пошуку, що було забезпечено:

- використанням різноманітної *емпіричної бази* за темою дисертації, яку опрацював автор, статистичними даними, судовою практикою та досить широкими цікавими прикладами правозастосовної практики зарубіжних країни. Так, дисертаційне дослідження окрім теоретичних положень, містить аналіз та узагальнення змісту судових вироків, що містять фактичне використання судами принципу індивідуалізації покарання, аналіз кримінальних справ іноземних судових інстанцій, у яких чудово відображено процес адаптації покарання до особи, що вчинила кримінальне правопорушення із забезпеченням принципу індивідуалізації покарання у повній мірі. До емпіричної бази також включено статистичну звітність з Офісу Генерального прокурора, Вищої ради правосуддя України, Державної служби статистики, а також засобів масової інформації у тому числі іноземних видань

- відповідністю структурно-логічної схеми дослідження визначеній меті, для досягнення якої були правильно поставлені та послідовно вирішені завдання дослідження. Так, за *мету дослідження* автор вказує є розробку та обґрунтування комплексної концепції індивідуалізації покарання, методу практичної її реалізації із закріпленням у нормах законодавства, а також ефективного механізму визначення та забезпечення діяльності інституту публічного вибачення.

Для досягнення вказаної мети в дисертаційній роботі поставлено й вирішено **завдання**, серед яких аналітичний огляд законодавчого закріплення та стану наукового дослідження індивідуалізації покарання в Україні та Світі; розробка концептуальне визначення терміну «індивідуалізація покарання»; обґрунтування необхідності та критеріїв для створення окремої статистичної категорії обліку; визначення обставин, що впливають на повноту застосування та реалізацію індивідуалізації покарання; проаналізувати порядок отримання та дослідження судом даних про особу обвинуваченого; проаналізувати ефективність застосування психологічної експертизи замість досудової доповіді; сформулювати та розробити концепцію індивідуалізації покарання та метод її практичної реалізації; сформувати та розробити методику обрахування штрафів за кримінальні правопорушення; сформувати теоретичне закріплення та розробити практичне забезпечення інституту публічного вибачення як індивідуалізованого засобу профілактики злочинності, та багато інших;

- грамотним використанням широкого спектру прийомів і методів наукового пізнання суспільних явищ і процесів. *Методологічну основу* дисертації становлять: діалектичний метод, історико-правовий і компаративний методи, застосовано функціональний підхід та метод комплексного аналізу, а також системно-структурний метод;

- критичним та об'єктивним аналізом досягнень попередніх дослідників цієї та суміжних проблем (автором оброблено 205 наукових та нормативних джерел);

- належною апробацією, схваленням на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях результатів дослідження. Результати дослідження, його основні висновки й рекомендації на науково-практичних заходах: Щорічному Всеукраїнському круглому столі до Міжнародного дня боротьби з корупцією на тему «Оптимізація функцій державного регулювання щодо протидії розповсюдженню корупційних проявів», Першій Всеукраїнській науковій конференції для студентів, аспірантів та молодих вчених, Вебінарах Національного наукового



центру «Інститут судових експертиз ім. Заслуженого професора М.С. Бокаріуса», Молодіжному всеукраїнському науковому юридичному форумі, а також на XIV Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених за темою «Сучасний стан і перспективи розвитку держави і права» і на IV Міжнародній науковій конференції «Теорія модернізації в контексті сучасної світової науки» ГО «Міжнародний центр наукових досліджень».

Здобувач приділив належну увагу вирішенню наукової проблеми забезпечення та реалізації індивідуалізації як при обранні так і при виконанні покарань, а також науково обгрунтовані рекомендації та пропозиції щодо вдосконалення правової регламентації і практики правозастосування.

**Дисертаційна робота характеризується цілісністю та послідовністю висвітлення матеріалу.** Структурно складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, списку використаних джерел (205 найменувань на 27 сторінках) та одного додатку на 13 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 249 сторінок, із них основний текст дисертації – 206 сторінок.

**Новизна дослідження та одержаних результатів** полягає у тому, що автором вперше:

- обгрунтовано трактування та офіційне закріплення у КПК поняття «Індивідуалізації покарання» як багатоаспектного процесу, який виокремлює особу злочинця та характеризується співвідношенням міри покарання та особливостей особистості, визначив фундаментальні ознаки індивідуалізації покарання;

- вироблено формулу обрахування розміру штрафів у кримінальному праві з дотриманням повної реалізації індивідуалізації покарання, змінивши неоподатковуваний мінімум доходів громадян на частку від доходу порушника;

- розроблено концепцію індивідуалізації покарання та сформовано шляхи до її практичної реалізації;

- запропоновано створення інституту публічного вибачення для профілактики злочинності та наведена модель законодавчого закріплення і практичної реалізації;

- обгрунтовано, що індивідуалізація може не змінювати вид покарання, але впливає на особливості його індивідуалізованого застосування до відповідної особи правопорушника, з метою якнайкращого впливу її особистість підбором, встановлених експертною оцінкою психології злочинця, заходів, що стимулюватимуть до виправлення, та зміни внутрішнього ставлення винного до вчиненого;

- запропоновано проведення оцінки критичної важливості професії та фаху обвинуваченого при призначенні покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю;

- запропоновано уведення алгоритму розмежування відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень людиною і технічними засобами, що обладнані системами «Автопілот»;

- запропоновано практичні зміни до кримінального законодавства та окремих нормативно-правових актів, що зведені у єдиний «Перелік законодавчих ініціатив щодо внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України ті інших законодавчих актів України», що оформлений як додаток до дисертації.

**Теоретичне та практичне значення одержаних результатів.** Отримані в процесі дослідження рекомендації мають безпосереднє практичне значення. Зокрема, їх можна використати у: науково-дослідній сфері для здійснення розвитку подальших наукових досліджень сфер призначення та виконання покарання; нормотворчому процесі при розробці пропозицій щодо подальшого вдосконалення кримінального законодавства України; при підготовці навчальних посібників, методичних рекомендацій, підручників, науково-практичних коментарів; при розробці та впровадженні нормативно-правових актів, положень та локальних інструкцій, спрямованих на деталізацію процедур з практичної реалізації нормативних положень щодо виконання покарань.



*Висновки до роботи* є логічними, обґрунтованими та розгорнутими, адже витікають із результатів всебічного і об'єктивного аналізу досліджуваного явища індивідуалізації покарання..

Обсяг і кількість наукових публікацій і сама дисертація в цілому відповідають вимогам МОН України.

**Дискусійні зауваження та пропозиції до змісту дисертації.** Дисертаційне дослідження Костянтина Юрійовича має авторське бачення щодо структури, наукових акцентів предмета дослідження та міжгалузеві взаємозв'язки та нетрадиційні підходи до визначення індивідуалізації покарань з огляду на їх диференціацію. З таких підстав вважаю, що окремі положення дисертації викликають зауваження, які потребують уточнень або додаткової аргументації та необхідність звернути увагу на деякі спірні положення, що дають можливість вступити в дискусію з автором:

1. Статтею 51 ККУ передбачено на поточний момент 14 окремих, самостійних видів покарань. Призначення кожного з них відповідно до правил призначення покарань та санкцій Особливої частини ККУ має ґрунтуватися за певних принципів, і на принципі індивідуалізації, зокрема. Автором в підрозділах 2.3 та 3.2 роботи акцентовано увагу щодо реалізації індивідуалізації покарання при призначенні та виконанні покарань у виді штрафу та позбавлення права обіймати певні посади та займатися певною діяльністю, позбавлення волі (без конкретизації – на конкретний строк чи довічно). Проте поза дослідницькою увагою залишені питання індивідуалізації інших видів покарань. З огляду на зазначене, хотілось би, щоб автор більш глибоко розкрив власне, авторське обґрунтування саме такого підходу розкриття предмету дослідження.

2. Автором ґрунтовно досліджено низку положень щодо обґрунтування застосування певного покарання виходячи з кримінологічної характеристики особи, що вчинила кримінальне правопорушення, як головного елементу індивідуалізації покарання (підрозділ 2.1 дисертації) та зроблені відповідні узагальнення, окрім того особливості такої індивідуалізації розглянуто також через призму судової практики (підрозділ 1.3 дисертації). Проте не знайшли достатнього відображення особливості індивідуалізації покарання щодо неповнолітніх обвинувачених; осіб похилого віку; жінок; осіб в уразливих станах; осіб, що наділені владними повноваженнями та/або є публічними особами; осіб, які мають суспільний вплив (в сфері культури, спорту, політики, права, тощо); осіб, які займають особливо відповідальні посади; осіб, які мають окремі соціальні статуси, та інші. Дисертант не визначає ці категорії осіб як окремі та такі, щодо яких мають бути (наявні) окремі кримінально-процесуальні особливості доказової діяльності уповноважених осіб при обранні та визначенні кримінального покарання. Вбачається за необхідне узагальнити та визначити свою позицію Артьомова К. Ю. щодо наявності/відсутності таких особливостей та їх кореляції з індивідуалізацією покарання.

3. Дисертантом, із врахуванням отриманих дослідницьких результатів, при застосуванні принципу індивідуалізації покарання, пропонується Концепція індивідуалізації покарання, яка являє собою систематизований підхід щодо теоретичного закріплення у законодавстві поняття «індивідуалізації покарання» та забезпечення і покращення практичної реалізації компетентними органами при виконанні покарань. В межах авторського бачення пропонуються такі новації, включення до системи органів, що уповноважені на здійснення практичної реалізації принципу індивідуалізації покарання окрім суду (що, безсумнівно, відповідає положенням чинних ККУ та КПКУ), ще й судово-експертні установи, які уповноважені надавати суду висновок про особу винного; органи з питань пробації; установи виконання покарань. Проте, не чітко простежується розмежування компетенції зазначених суб'єктів з базовими державними інститутами, які забезпечують механізми відправлення правосуддя та виконання покарання - судом. В контексті запропонованих новацій поза увагою залишено ст. 4 КВКУ, що підставою виконання і відбування покарання є вирок суду, який набрав законної сили, інші рішення суду, а також закон України про амністію та акт помилування. Варто надати розширену аргументацію щодо виключення делегування повноважень по відправленню правосуддя, порядку та підстав відбування кримінального покарання під час публічного захисту.



4. Автором в контексті вирішення окремих наукових завдань наводяться приклади та проводиться аналогія щодо реалізації індивідуалізації покарань в окремих зарубіжних країнах – Швеції, Фінляндії, Данії, Австрії, Франції, Іспанії, Португалії, Польщі, Угорщині, США (підрозділ 2.2 дисертації, зокрема, с. 142, 152-158), аналізується вітчизняна судова практика (с. 143-147). Проте, практику ЄСПЛ щодо доказування обґрунтованості застосування певних видів покарань в контексті їх індивідуалізації та обґрунтуванню впливу цих рішень на практику національного судочинства не взято до уваги. Але вивчення досвіду ЄСПЛ в контексті удосконалення захисту прав людини вбачається важливим елементом сучасних наукових досліджень з огляду на статус України як країни-кандидатки на членство в ЄС. Врахування дисертантом зазначеного значно посилює наукову глибину та практичне значення отриманих результатів.

*Варто зазначити, що висловлені зауваження та побажання належить до спірних та дискусійних питань обраної тематики та/або стосуються суміжних галузей права і, здебільшого, мають рекомендаційний характер та є підґрунтям для подальших наукових пошуків та дискусій..*

**Відсутність порушення академічної доброчесності.** За результатами звіту про оцінку на унікальність тексту наукового дослідження автора можна зазначити, що порушень академічної доброчесності не виявлено. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів відзначені в роботі з належними посиланнями та оформлені відповідно до наукових стандартів. Основну масу подібностей становлять збіги юридичної термінології та випадкові збіги словосполучень.

**Загальна оцінка кваліфікаційної наукової праці.** Науково-теоретичний аналіз основних положень дисертації, висновків та пропозицій, опублікованих праць її автора дає підставу для висновку, що рецензована дисертація є завершеною, логічною, структурованою кваліфікаційною науковою працею; самостійно виконаним дослідженням, що ґрунтується на визнаній методології; виконана у повній відповідності вимог для такої категорії наукових робіт та має вагомое теоретичне та прикладне значення, розв'язує конкретне наукове завдання.

Представлена на рецензування дисертація за змістом та повнотою викладу її результатів у публікаціях, обсягом і якістю оформлення відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, а її автор – **Артьомов Костянтин Юрійович** заслуговує на присудження за результатами публічного захисту ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - «Право».

#### Рецензент

доцент кафедри адміністративного і кримінального права  
юридичного факультету  
Дніпровського національного університету  
імені Олеся Гончара  
кандидат юридичних наук, доцент



**Олена ЛАХОВА**

Підпис к.ю.н, доцента Лахової О.В.

**«ЗАСВІДЧУЮ»**

Вчений секретар

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

«24» *Березня* 2025 р.



**Тетяна ХОДАНЕН**